

Kimlik Bedenin Hapishanesidir*

REYDA ERGÜN - CEMAL BÂLİ AKAL

“Ruh, bir siyasi anatominin sonucu ve aygıtıdır; ruh, bedenin hapishanesidir.”*

MICHEL FOUCAULT

“Hapishanede bedenin krallığı elinden alınır.”**

JOHN BERGER

Hukuk modernite içinde, olsa olsa devletle karşılıklılık ilişkisi içinde düşünülebilir. Bu mantıkta hukuk devletle, devlet de hukukuyla güçlenir. Devlet, hukukundan ayrı düşünülemez, bütünüyle hukuki bir kavram olan egemenlik de onun hiçbir güce hesap vermek zorunda olmadığını anlattığı için, devlet hukukuyla frenlenebilecek bir şey değildir. Eğer hukuk devletin karşısına dönüştürülecekse, bu ancak modern ötesi bir mantıkla yapılabilir. Örneğin ulusötesi bir hukuk odağının ulusal sınırlar içindeki anlaşmazlıklara çözüm önermeye başladığı kritik bir anda... Ulus-devlet mantığının egemenlikle birlikte eski anlamını kaybettiği ve hukukun evrensel bir düzenle özdeşleştiği ve devletsiz düşünülebildiği bir an...

Hakları düşünmek de modern düşünmenin bir yüzüdür. Modernite

(*) Bu makale 2 Kasım 2006 tarihinde Córdoba Ulusal Üniversitesi Felsefe ve Beşeri Bilimler Fakültesi (Arjantin) tarafından düzenlenen Üçüncü Uluslararası Spinoza Kolokiyumu'nda tebliğ olarak (“Los derechos de los migrantes como mito político” başlığıyla) sunulmuş, sonra aynı başlıkla yayınlanmıştır: *Spinoza. Tercer coloquio spinociano*, der. Diego Tatián, Editorial Brujas, Buenos Aires, 2007. Aynı makale Türkiye’de “Kimlik bedenin hapishanesidir” başlığıyla Türkçe (*Doğu-Batı*, sayı 38, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006) ve “L’identité est la prison du corps” başlığıyla Fransızca (*Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2005/2*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2007) yayınlanmıştır.

(**) *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

(***) *A’dan X’e*, çev. Aslı Biçen, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.

çinde, insan ancak hakların tek muhatabının devlet olduğu bir çerçevede korunabilir. Bu düşünceyle haklar, onların ödevlerle, kamusal yararlar ya da ulusal çıkarlarla dengelenmesine yol açan biçimde, insanların varsayımsal olarak içinde kümelenirildikleri ve başı öncelikle devletin çektiği soyut kurumlarla sözde uyum içindedir. Bu açıdan modernite insan haklarını *insansızlaştıran* bir süreç olarak belirir. Ve hak kavramıyla bu hakların varsayımsal kaynağı arasında kurulan ilişkiler dünyayı ulusal birimlere bölüştüren modern gerçeklikle sürekli çatışır. Bugün ulus-devlet yapılanması tartışıldığı ölçüde, modern hak kavramı da tartışılır oluyor. Hak modelleri, her birinde bir Özne'yle Tanrı, devlet, birey arasında kurulan bağlar, buna göre değişen insan tasarımları artık anlamsızlaşıyor...

Hakları devlete karşı düşünmenin varsayımsal tek yolu, onları aynı zamanda modern hukuka karşı düşünmek olabilir. Bu da düşünsel/bedensel özerklik alanlarının hukukun düzenleyemediği yalnızca birbirlerine karşı özerkliklerini koruduğu bir hukuk/haklar karşıtlığını devreye sokar. Hukuk ve haklar aynı anlama geldiği için bu önerme şaşırtıcıdır, ama hakları korumanın yolunun onların karşısında “modern” hukuku güçsüzleştirmekten geçtiği düşünülmelidir. Örneğin, ifade özgürlüğünün tekil özerklik alanı içinde müdahale edilemeyecek düşünsel/bedensel bir özgürlük sayılmasını sağlayarak... Hakları insanlarla birlikte yeniden keşfetmek yeni bir demokrasinin keşfi olacaktır. Bu, hakların önünü tıkayan modern yapılanmaya karşı tekilğin öne çıkarılmasıdır. Herkesin içinde sınırsızca düşünsel/bedensel bir ifade aracına dönüştüğü sistem...

Mevcut durum, Spinoza'nın insana en uygun yönetim biçimi saydığı demokrasinin henüz bu kıvama erişmediğini gösteriyor. Çünkü insanlar tekil düşünsel/bedensel ifade araçları olarak ve her biri kendi farklılığını koruyarak, sınırsızca ve karşılıklı, evrensel ve eksiksiz bir iletişime geçmedikçe gerçek demokrasiden söz etmek de mümkün olamayacak; *onu ulusal sınırlar içine sıkıştırmak da...* Hâkim olan çoğunluk bile olsa, söz konusu iletişim eksikliği, sessiz kitlelerin varlığını, dolayısıyla da birilerinin başkaları adına karar verme saçmalığını sürdürecektir.

Ama yeni gerçeklik, hakkı yeniden düşünmenin yollarını açıyor. Evrensel bir Göç'ün zorla açtığı yollar bunlar. Modernite öncesinde İletişim Hakkı¹ diye adlandırılan bir kuram ortaya atılmıştı. Evrensel bir hak olarak

1 Francisco de Vitoria, “De la guerre contre les indiens”, J. Baumel, *Les leçons de Francisco de Vitoria sur les problèmes de la colonisation et de la guerre*, Imprimerie de la Presse, Montpellier, 1936, s. 243-247.

sunulan İletişim Hakkı, 1) Seyahat ve Yerleşme Hakkı, 2) İnanç yayma hakkı, 3) Ticaret Hakkı diye adlandırılan üç haktan oluşmaktaydı. Kuramın ilginç yanı bu üç hakkı İletişim Hakkı başlığı altında toplamasıydı. Bundan çıkacak sonuç açıktı: Bu haklardan yalnızca birinin kullanılabilir olması, tek başına İletişim Hakkı'nın gerçekleştiği anlamına gelmiyordu. Yalnızca malların dolaştığı bir yapılanma, eğer bedenler ve düşünceler sınırsızca dolaşamıyorsa iletişim hakkının eksiksizce kullanıldığı bir yapılanma olamazdı. Ya da yalnızca düşüncelerin dolaşıma açıldığı bir yapılanma eğer bedenler de sınırsızca dolaşamıyorsa yine iletişim hakkının eksiksizce kullanıldığı bir yapılanma sayılamazdı. Kuram, dünyayı parçalı bütünlere bölen ulusal yapılanma modeline de, bu modernleşmeye eşlik eden ve hep merkezden periferiye doğru tekyönlü işleyen sömürgeci mekanizmaya da uygun değildi. Ulusal sınırlar, önce bedenlerin dolaşımını, sonra düşüncelerin dolaşımını, en sonra da malların dolaşımını engelleyeceklerdi.

Düşüncelerin ve bedenlerin dolaşımının birbirlerinden radikal biçimde ayrılabilmesi mümkün değil. Bedenleri tutuyorsanız düşüncelerin bütünüyle özgür olduklarını, düşüncelere set çekiyorsanız bedenlerin bütünüyle özgür olduklarını söylemek de... Haklar açısından modernitenin temel sorunu budur. *Sınırlar önce düşünsel/bedensel özerkliği sınırlar*. Bu nedenle demokrasi, modern yapılanma içinde, yukarıda sözü edilen ve kurulması gerekli gerçek, iletişimsel demokrasinin çok uzağında, sözde demokrasi olarak kalır. Saçmalığın hâkimiyeti, azınlığın ya da çoğunluğun hâkimiyeti yerine iletişimsel bir kendi kendine düzenlenmeyi oturtabilmek için, İletişim Hakkı'nın toplu ve sınırsızca kullanılabilmesi, gerekir: Egemenlik kavramını da bu çerçevede yeniden değerlendirmek: *Egemenlik gerçek demokrasinin önündeki bir engel midir?*

Modern yapılanma onu bu yönde dönüştürecek fiili bir durumun tehdidi altında. Sömürgecilikle dünyaya yayılan merkezler, çivisi çıkmış bir yapılanmanın zorunlu sonucu olarak, tekyönlü gönderdiklerinin karşılığını Göç yiyerek alıyorlar. Bu Zorunluluk, ona direnmektense kabul edilerek, İletişim Hakkı'nın gerçek evrensel niteliğinin sağlanmasına yol açabilir. Düşüncelerin/bedenlerin sınırsız dolaşıma açılması demokrasinin önkoşuludur. Göçmenlerin Hakları da, düşünsel/bedensel özerkliğin ya da ifade özgürlüğünün sınırsızca kullanılabilmesinden başka şey olmayacaktır. Kurulması gerekmeyen şeyi, ifade özgürlüğünü yasaklayan değil, önündeki engelleri ortadan kaldıracak evrensel bir düzenlenme kuracaktır.²

2 Giorgio Agamben'de ilginç olan, tam da bu çerçeveyi aşmaya yönelik bir önermeyle gelmesi ki, bu da Vitoria'dan, Spinoza'ya, ondan Haraway'e, Hardt ve Negri'ye uzanan düşünsel bir sürecin de-

Göç önce kendisini bir Zorunluluk olarak modern dünyanın kapalı yapılanmalarına dışarıdan kabul ettirir. Onları, kapılarını zorlayarak, yurttaşları olmayan –demek ki kimliksiz– bu kitleleri dikkate almaya iter. O kapıları kırarak bu yapılanmaları dönüştürmeye başlar. Onları, bu tehdit karşısında kendi içlerine kapanmaya yöneltir, ama aynı zamanda yeni bir insan tasarımasına, haklara bambaşka biçimde yaklaşmaya, geleneksel devlet/birey ilişkisine uygun olmayan özerklik alanlarını düşünmeye de zorlar. Düşünülen artık *ulusal* kimliğinden olduğu kadar, *etnik*, *dinsel*, *cinsel* tüm diğer kimliklerinden de sıyrılmış olan gerçek insanların haklarıdır. Göçmenlerin ya da yersiz yurtsuzların hakları, halka halka genişletilebilecek ilkesel bir iletişim hakkını, sınırsız bir düşünsel/bedensel dolaşımı, ama dolaşımın da ötesinde bedenin sınırsız özerkliği, “kimliksizliğini” düşündürten en iyi örnektir.

Kimlik’in toplu olana ilişkin olduğu ve denetimin de Kimlikler üstünden sağlandığı düşünülürse, Foucault’yu hatırlayarak, “*Kimlik bedenin hapisanesidir*” denilebilir mi? Ayrıca Foucault’da denetim, beden teknikleriyle sağlandığına göre, denetimi engellemenin yolu bedenlerin sınırsız dolaşıma açılması mıdır? Ve kimlik toplu olana ilişkin olduğuna göre Tekillik denetimi kırar mı? Spinoza’nın cemaat ötesi arayışının da, tüm kimlikleri aşan bir demokrasi arayışı olduğu söylenebilir mi? *Multitudo* (Çokluk)...

Bugün eleştirel bir bakışla, hakları yeniden düşünmenin zamanı geldiyse, *real politic*’in tuzağına düşmemek gerekecektir. Zihnin özgür oyununu devreye sokan bir anlayışla, “örneğin” diye başlayan cümleler kurmaya, verili olanı sorgulamaya, sosyal bilimcileri hapseden kavram ve soyutlamaların ötesine geçmeye cesaret edilmelidir. Modern siyasi-hukuki kavramları ve onların oluşturduğu kurgusal gerçekliği aşan yeni şeyler söylenmelidir. Modernitenin armağanı olan soyut haklar yerine, düşünsel/bedensel varoluşları içinde tek tek insanların somut hakları düşünülmelidir. Soyutlamalar ve kavram-

---

vamından başka şey değil. İletişim Hakkı’ndan düşünsel/bedensel özerkliğe, ondan yeni-barbarlara, Evrensel Yurttaşlık Hakkı’na... Agamben “Homo Sacer”de, Göçmenler’in modern ulus-devletin düzenlenmesi açısından çok kaygı verici bir unsur oluşturduklarını, çünkü her şeyden önce insanla yurttaş, doğumla tabiyet arasındaki bağı kopardıklarını, egemenliğin başlangıç kurgusunu tartışılır kıldıklarını söyler. Göçmen, kendisini perdeleyebilecek yurttaş maskesinden sıyrılmış, gerçek “haklara sahip insan” olarak sahneye çıkmıştır. Agamben Hannah Arendt’in emperyalizm üzerine kitabının “Ulus Devlet’in Çöküşü ve İnsan Haklarının Sonu” başlıklı bölümünde bu sorunu ilk kez ortaya attığını söyler. Mülteci, haklara sahip insanı eksiksizce temsil etmesi gerekirken, tam tersine insan hakları kavramının radikal bir bunalıma girdiğini vurgulamaktadır. Kavramın yaratıcıları ilk kez –yalnızca insan olma gibi basit bir olgu dışında– her türlü özgül ilişki ve nitelikten yoksun kalmış insanlarla karşılaştıklarında, kavram gücünü kaybetmiştir (Giorgio Agamben, *Homo Sacer. Le pouvoir souverain et la vie nue*, Seuil, Paris, 1997, s. 142).

lardan kurtulmak için Beden’i Zihin’in karşısı olmaktan çıkararak... Evrensel olduğunu iddia ettiği hakları trajikomik biçimde sessiz çoğunluktan esirgeyen modern zihniyet ve onun yapılanması olan ulus-devletin mutlak olmadığını söyleyebilmek için...

Böyle bir düşünsel deneye girişme cesareti gösterenlerden biri, *A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist Feminism in the late Twentieth Century* [Bir Siborg Manifestosu: Yirminci Yüzyılın Sonunda Bilim, Teknoloji ve Sosyalist Feminizm] başlıklı makalesiyle Donna Haraway’dır.³ Metin hayal gücüne başvurmaktan, yeniden inşa edebilmek için yıkmaktan korkmayan, kışkırtıcı, kafa karıştıran ve karıştırdıkça düşüncenin paslanmış çarklarını yeniden dönmeye zorlayan bir manifestodur: “Bu metin feminizm, sosyalizm ve materyalizme inanan (*faithful*) ironik bir siyasi mit oluşturma çabasıdır.” Ve Haraway’in oluşturduğu ironik siyasi mitin merkezinde siborg imgesi yer alır.

“Bilim-kurgu’nun siyasetle ya da sosyal bilimlerle ne ilgisi var?” diye sorulabilir. Böyle bir soru, hayal gücünün ve gerekli cesaretin yeterince devreye sokulmadığını gösterecektir yalnızca. Siborg öncelikle yeni şeyler düşündürebilmek için yaratılmış bir hayaldir. Okuyanı bir yerlere sıçratıyorsa manifesto başarılı olmuştur. Siborg, sosyal gerçekliği yeniden inşa etme çabası içindeki sosyalist, materyalist, feminist bir bilim kadınının ironik hayali olduğu kadar, siyasi mücadelesinin merkez imgesidir. Peki, neden siborg? Çünkü Haraway’e göre, bilimkurgu ve sosyal gerçeklik arasındaki sınır bir göz yanılmasıdır ibarettir. Bilim-kurgu edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Ursula K. Le Guin’in de söylediği gibi, bilimkurgu geleceği metafor olarak kullanıp gerçekliği anlatmaya çalışır. Gerçeklik hakkında düşünmeye başladığında da verili olan, “gerçeklik” diye sunulan sorgulanır. Ancak bu sorgulamaya girişildiğinde, sorular sorma cesareti gösterildiğinde, “Baskı”nın farkına varılır. “Olasılık”ları düşünebilmek için önce bu baskının bilinci gereklidir. Bilinç oluştuktan sonra sıra o olasılıkların peşine düşmeye gelir. Bunun için de hayal gücü ve yaratıcı bir kavrayış gerekir. Haraway’e göre özgürleşme de ancak bunun üzerine inşa edilebilir.

Ursula K. Le Guin’in *Karanlığın Sol Eli*, bilimkurgunun böyle bir kavrayışa imkân verebilecek en güzel örneklerinden biridir.⁴ Romanda, bir yan-

³ Donna J. Haraway, *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*, Free Association Books, London, 1991, s.149-181.

⁴ Ursula K. Le Guin, *The Left Hand of Darkness*, ACE Books, New York, 1976; *Karanlığın Sol Eli*, çev. Ümit Altuğ, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.

dan sakinlerinin tümü hermafrodit olan Gethen gezegenindeki sosyalliği gözlemleyen, diğer yandan heteroseksüelliği ve erkekliği tarafından belirlenmiş katı duvarlara çarpıp onları sorgulayan elçi Genli Ai'nin macerası anlatılır. Sosyal cinsiyetin olmadığı, arkadaşlık ve sevgililik arasındaki sınırların anlamsızlaştığı, düalizmin belirleyiciliğini kaybettiği, ilerlemenin değil cehaletin ve mevcudiyetin yüceltiği, cinselliğin cinsel kimlikler olmaksızın yaşanabildiği bir yerdir Gethen. Ve bu gezegende, hermafrodit bir Gethenli ile heteroseksüel erkek bir Arzlı, birbirlerinden binlerce ışık yılı uzakta doğmuş olan iki 'yabancı' arasında, bütün kimliklerinden arınmış oldukları uzun bir yolculuğa giriştikleri sırada, bilinen tüm kategoriler dışında derin bir dostluk doğar. "Erkek ya da kadın olarak doğmanın, insanın hayatındaki en belirleyici şey olmadığı yerde nasıl bir sosyallik yaşanır?" sorusu üzerinden gerçekleşen bu "düşünce deneyi", mevcut sosyal gerçeklik hakkında kafa yormayı sağlayacaktır.⁵ Genli Ai'nin yaptığı gibi... Le Guin'in amacı da budur: "Kimsenin duygularını incitmeden mümkün olduğu kadar çok şeyi altüst etmek."

Bu noktada Le Guin'in hermafrodit toplum metaforu ile Haraway'in siborg imgesi arasında bağ kurulabilir. Haraway'in ya da Le Guin'in,⁶ gele-

- 5 Le Guin'in *Kadınlar Rüyalar Ejderbalar* adıyla Türkçede yayınlanan denemelerine yazdığı önsözde Bülent Somay, bu denemeleri okumanın "soyucu" bir etkisi olduğunu söyler. İnsanın kendi bedenine (özellikle de erkek imgesinde kurulmuş olan benliğine), devlete, bilime, "gerçekliğe" ve gerçekçiliğe olan inancını kuşkuya çeviren bir etkidir bu. Somay'a göre, postmodern bir çağda yaşayan olmanın bilinci, insanı, bilinememezliğe, küstahlığa ve sinizme de sürükleyebilir, bilgelige de. Le Guin, "postmodern" terimini hiç kullanmadan modern zihniyetin üst-söylemlerinden sıyrılır ama bunu her şeyin belirsiz ve her şeyin mümkün olduğu, "bir tek ben bilirim"ci bir söylemle değil daima "öteki söylemi gözetin" bir tavır benimseyerek yapar. (Bülent Somay, "Önsöz: Seyyahın El Kitabı", Ursula K. Le Guin, *Kadınlar Rüyalar Ejderbalar*, Metis, İstanbul, 2002, s. 7-10).
- 6 Le Guin'in *The Left Hand of Darkness* (*Karanlığın Sol Eli*) adlı kitabı hemen Gabriel de Foigny'nin kitabını hatırlatacaktır. Kadın erkek ayrımının bulunmadığı, insanların dönemsel olarak kadına ve erkeğe dönüştükleri toplum, öncelikle kadın/erkek ve beden/ruh ayrımının belirlediği bir düalizmi aşacaktır. Spinoza'nın beden/düşünce geleneksel ayrımını yok eden düşüncesi hatırlanırsa, gerek Foigny'de, gerekse Le Guin'de, beden/zihin ayrımına denk düşen bir kadın/erkek-kadını tabii ve bedensel olana, erkeği sosyal, mantıksal ve kültürel olana gönderen- ayrımını yokeden bu hermafrodit metafor, bedenle zihni bir araya getirir. Foigny de, Le Guin gibi, cinslerötesi bir kurguyla, cins ayrımıyla belirlenen toplumunu sorgulamaktadır. Gabriel de Foigny (1630-1692), *La Terre Australe Connue* (*Güney Kıtası*) adlı şaşırtıcı kitabında anlattığı ütöpik toplumu, bu tür bir ütopyanın imkânsızlığını vurgularcasına, bütünüyle hermafrodit üyelerden oluşturur. Foigny, geleneksel yöntemle, içinde yaşadığı sosyal düzeni ve değerleri bir ütopya toplumu aracılığıyla eleştirmekte, öte yandan da ideal bir toplumun asla varolamayacağını söylemektedir. Bu tavır, iki katmanda da Spinozacı'dır. Hiçbir toplumun zorunlulukla insani, dolayısıyla da ideal olmayacak yapısı aşılamaz, ama hurafenin ve saçmalığın hâkimiyeti eleştirel bir zihniyetle aşılabılır... Romanın, rastlantı sonucu bu ütopya ülkesine düşen hermafrodit kahramanı, kendilerini iki organa da sahip oldukları için "tam insan" diye adlandıran ülke insanlarından, özellikle de bir bilgeden Spinozacı dersler alacaktır: Her şeyden önce, akılla bedeninin birbirinden ayrılması mümkün değildir. Sonra "tam insan"ı tam yapan şey, tutkularından kendisini arındırmış olmasıdır. Oysa tek

cek hakkında öngörülerde bulduklarını düşünmek doğru olmaz. Her ikisi de aslında bunun tam tersini yapmak isterler. Siborglar ve androjen toplum, “örneğin” diye başlayan bir cümleyle, insanı daha iyi tanıma imkânı veren metaforlardır. Amaç bir siborglar ya da androjenler toplumuna ilişkin kehanette bulunmak ya da “en iyi toplum” ütopyaları oluşturmak değildir. Alternatifi düşünmek, varolanı daha geniş ve eleştirel bir açıyla görme yetisi kazanmanın yoludur. Bir metafor olarak gelecek, alternatif bir toplum ya da alternatif bir biyoloji, algıların kapılarını gerçekliğin çeşitlemelerinin sonsuzluğuna, biraz daha açabilir.

Alternatif bir varoluşa gönderme yapan Haraway’ın siborg imgesi de, hayvan/insan, organizma/makine, fiziksel/fiziksel olmayan ayrımlarının buharlaştığı yerde kendini gösterir; yani modern bilim ve siyaset geleneğinin tam karşısında... Çünkü modern zihniyet tam da bu ayrımlar üzerinde yükselir, sınırlara ihtiyaç duyar. Kendini inşa etmek için çizginin diğer yanındakini Öteki’leştirir. ‘Benlik’i hep Öteki’nin yansımalarından yeniden üretir. İrkçidir, erkek egemendir, ilerleme fikrine odaklanmıştır, tabiat/kültür ikiliğine dayanmıştır ve bu ikilikte kültür hiyerarşik olarak tabiatın üstündedir. Haraway ise, sosyal cinsiyetin olmadığı bir dünya hayali kuran ütopyacı gelenek içinden konuşarak, modern anlamda hiçbir köken öyküsü olmayan siborg imgesiyle, yepyeni bir zihniyetin, yepyeni bir sosyal gerçekliğin inşasına yönelik bir imkânın hayalini paylaşır okuruyla. Siborg sapkındır, muhaliftir, ütopyacıdır ve tam anlamıyla masumiyetten yoksundur; postmodern, hem kolektif, hem de kişisel bir tür benliktir. Zihin/beden, kamusal/özel, erkek/kadın, uygar/ilkel dikotomilerinin çöktüğü yerde, artık modern kavramlarla konuşulamayan, modern kategorilerle dünyanın anlamlandırılmadığı anda oluşturulabilecek siyasi bir mitin bayrağını taşır. Göçmenlik olgusunun da benzer bir siyasi mit oluşturmayı sağlayabileceği gibi...

Göç, bugünün gerçekliği olarak modernitenin, hem kurumları hem de

---

organlı “yarım insan”lar, gerçek istek ve yararlarının nerede olduğunu göremeyecek biçimde, ilkel ve yanıltıcı bilgilere sahiptirler. İnanç konusunda da “tam insanlar”ın inancı “inanç hakkında konuşmama”ya dayanır. Burada ne dini törenler vardır, ne de din üstüne tartışma. Anlaşılamaz hakkında yalnızca bir tek şey bilinebilir; o da şeylerin bir başka biçimde olamayacağına ilişkin Zorunluluk’tur. Bu Anlaşılamaz Güç hakkında konuşulamaz, çünkü konuşabilmek için onun gibi Sonsuz olmak gerekir. Onun hakkında yalan yanlış şeyler söylemek yerine, susmak ve herkesi istediği gibi düşünmekte özgür bırakmak gerekir. Birinin O’nun hakkında bir başkasından daha fazla şey bileceğini kim iddia edebilir? Kim O’nun insanlarla ilgilendiğini ileri sürebilir? Zorunluluk ya da “herkesin aynı biçimde ait olduğu evrensel neden içindeki özgürlük” budur (Gabriel de Foigny, *La Terre Australe Connue*, S.T.F.M., Paris, 1990, s. 83, 92, 93, 100, 108, 109, 113, 114, 120, 122, 124).

kavramlarıyla, başa çıkmakta zorlandığı olguların başında geliyor. Hakları, ulus/devletle olan yurttaşlık bağı üzerinden tanımlayan modern zihniyet, sadece düşünsel/bedensel varlıklarını sürdürebilmek için yersiz yurtsuzlaşan insanlar karşısında bütünüyle aciz kalıyor. Sorunun klasik modern zihniyet içinde çözümlenmesinin imkânsızlığı, yurttaş olmayı tanımlayabilmek için yaratılmış olan “mülteci” statüsünün yetersizliğinde açıkça beliriyor. Bugün Mülteci Hukuku adıyla ortaya çıkan hukuk dalının ölü doğmuş olduğunu kabul etmek gerek; çünkü insan haklarının evrenselliğinden dem vurulurken gerçek insanı tüm kimliklerinden sıyrılmış olduğu yerde korumak mümkün olamıyor. Yurttaş ya da mülteci kimliği taşımayanların, bu kimlikleri onaylayan belgelere sahip olmayanların hakları mevcut kurumlarla korunabilecek gibi gözüküyor. Göçmenlere ilişkin olası bir siyasi mücadele işte tam bu noktada başlayabilir. Hakları, modern zihniyet içinde tanımlama çabasının anlamsızlaştığı yerde...

Kimlikler, tekilliklerin düşünsel/bedensel varoluşlar olarak çeşitliliğini görmezden gelip, onları genellemelere ve soyutlamalara hapseder. Hakları yeniden düşünmek için kimliklerin ötesine geçmek zorunludur. Hiçbir kimliğe gönderme yapmaksızın insanın düşünsel/bedensel özerkliğinin korunabildiği yerde, hakları da korunmuş olur. Aksi halde korunan başka bir şeydir ya da doğrudan doğruya kimliklerdir. İnsanın hangi çerçevede yaşayacağını belirleyen değerler de birer soyutlamadan ibaret olan bu kimlikler üzerinden kurulur. Haklar yeniden düşünülecekse, insana ilişkin konularda soyutlama mekanizmasına başvurmayan bir düşünceye kapıların açılması gerekecektir. Böyle bir anlayış da ancak zihni bedenden ayırarak düşünme refleksine karşı oluşturulabilir.

Spinoza zihin/beden ayırımına dayalı bir değerler anlayışını, değerleri tekil varlığa ya da bedene bağlı kılarak aşar. İyi ya da kötünün aşkın nitelikleri yoktur; iyi ya da kötü Bedenli Tekil Varoluş içinde belirir. Bu da iyi olanı yararlı olana dönüştürür. Tekil varlık (bedenli) varlığını sürdürmek için bedene yararlı olana yönelir. İyi ya da kötünün sınırları da her bedeninin sınırlarından başka bir şey değildir. Değerler görecedir. Bir beden için iyi olan bir başka beden için kötü olabilir. Ahlâki değerler bütünüyle bedensel durumlara bağlı olarak oluşur. Elbette farklı bedenlerle kurulan ilişkiler yumağında, ahlâki değerlerin yine de genel olarak kabul ettirilmesinden söz edilebilir. Ama yeni “örneğin”ler değerlerin bedene bağlılığını daha iyi ortaya çıkarır: Hali hazır duyulara bilinmedik başka duyular ya da bedensel özellikler eklenseydi ne olurdu?

Bazı insanlar değil tüm insanlar hermafrodit olsaydı ne olurdu? O zaman kadınlık ve erkeklik olarak kurgulanmış sosyal cinsiyetler ve cinsellik anlamında heteroseksüellik üzerine inşa edilen sosyallığın değerlerinin, ahlâkının, doğrularının, iyi ve kötülerinin genel geçer olduğu söylenebilir miydi? Ya da siborgun anlamsızlaştırdığı dikotomiler üzerine kurulu bir değerler bütünü ve sosyallik içinde yaşandığı, bütün bunların belli bir zihniyete ve o zihniyetle oluşturulmuş bir kurguya denk düştüğü inkâr edilebilir miydi? Yurttaş ya da mülteci sayılmadıkları için bazı insanların düşünsel/bedensel açıdan –ki Spinoza bu ikisinin ayrı düşünülmemeyeceğini çok uzun zaman önce öğretmişti– varolma hakları olmadığı ileri sürülebilir miydi?

Mutlak olmayan soyutlamalar için kaç tekilliğin feda edilmesi gerekiyor? İstisna kuralı bozmasız zihniyeti insani olanı daha ne kadar belirleyecek? İstisna yerine tekilliği gören ve görünür kılan bir sosyallığe ne zaman atlanabilecektir? Hangi zihniyet dönüşümüyle bu gerçekleştirilebilecek? Onu yüceltmeden ya da yerin dibine sokmadan, insanı anlamak ve kabul etmek ne zaman mümkün olacak?

İnsana ilişkin önermenin istisnası varsa, o önerme bir kural olamaz ve insana dayatılamaz. Çünkü bu somut bir varoluş olarak, düşünsel/bedensel özerkliğin hiçe sayılması olurdu. Modernite haklara ilişkin soruya verdiği cevaplarda, kaynak birey de olsa, ister istemez böyle bir Kural'a varmıştır. Erkek olmadığı için kadını dışlayarak, beyaz olmadığı için renkliyi dışlayarak, heteroseksüel olmadığı için eşcinseli dışlayarak, *yurttaş* olmadığı için göçmeni dışlayarak...

Dünya gerçekten küreselleşecekse, hukuk ve haklar konusunda öğrenilmiş her şeyi gözden geçirmek ve varolma direnciyle ayakta kalan tek tek insanların bu dirençten başka şey olmayan haklarını düşünmek ve kabullenmek gerekecektir.

Spinoza üzerinden, bu konuda söylenebilecek çok şey var...